

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА В УМОВАХ ПОЛІССЯ

Данкевич Є. М., д. е. н., Данкевич В. Є., к. е. н.
Житомирський національний агроекологічний університет

Одним із проблемних з соціально-економічної точки зору регіонів України є Полісся, помітне відставання розвитку якого від загальноукраїнського рівня в останні роки значно поглибилося як у результаті екологічних наслідків Чорнобильської катастрофи й екологічно неорієнтованого землеробства, так і внаслідок ускладнення

у регіоні негативних соціально-економічних тенденцій, які супроводжують перехід до ринкових форм господарювання.

Після Чорнобильської аварії території регіону значним чином, а в окремих випадках, практично повністю втратили свій екологічний потенціал і є обмежено придатними для розвитку й розміщення продуктивних сил. Актуальність наявних екологічних проблем ресурсокористування настільки висока, що за рахунок посиленого зворотного впливу екологічних чинників на розвиток і розміщення продуктивних сил, вони набули комплексного, економіко-екологічного характеру [7].

Серед сучасних природних процесів, які є наслідком нерационального господарювання на Поліссі є оглеєння, окислення та заболочення земель. Із господарського обігу вилучено тисячі гектарів сільськогосподарських угідь, значні площі лісових масивів. Інтенсивне використання земель сільськогосподарського призначення спричинило зниження родючості ґрунтів через їх переущільнення, втрату грудкувато-зернистої структури, водопроникності та аерозійної здатності [5]. У сукупності це призвело до екологічної кризи у багатьох областях і спричинило перегляд поглядів щодо способів здійснення виробничої діяльності.

Більшість товаровиробників наразі прагне господарювати на засадах багатогалузевого виробництва з набором енергомістких і високоліквідних сільськогосподарських культур та використанням значної кількості промислових засобів хімізації (мінеральні добрива, хімічні засоби захисту рослин). Такі системи господарювання здійснили значний негативний вплив на сільськогосподарське виробництво та розвиток сільських територій [1].

У контексті вищезазначеного важливим для Поліського регіону є пошук та розробка ефективної зональної системи землеробства, що ґрунтується на засадах органічного виробництва, яка забороняє або значною мірою обмежує використання синтетичних комбінованих добрив, пестицидів, регуляторів росту та харчових добавок до кормів при відгодівлі тварин [4]. Така система, за можливості, повинна максимально базуватися на сівозмінах, використанні рослинних решток, гною та компостів, бобових трав, органічних відходів виробництва, мінеральної сировини, біологічних засобів боротьби із шкідниками з метою підвищення родючості та покращення структури ґрунтів [6].

Для органічного виробництва використовуються родючі ґрунти, на яких без застосування мінеральних добрив можна вирощувати стабільні врожаї сільськогосподарських культур. Для Поліського регіону це сірі (ясно-сірі, темно-сірі) лісові (опідзолені), дернові та

лучні не оглеєні, дерново-підзолисті супіщані та легкосуглинкові – з середнім і високим агрохімічним забезпеченням та оптимальними параметрами водно-повітряного режиму. Господарства, що вирощують органічну продукцію, повинні дотримуватися сівозмін, включати в структуру посівної площі бобові культури та багаторічні бобові трави для забезпечення поживних речовин та відтворення гумусу в ґрунті [2]. При цьому наразі існує ряд проблем в умовах Полісся щодо розвитку органічного землеробства.

Для ведення органічного землеробства сільськогосподарські землі повинні відповідати певним вимогам щодо рівня їх забруднення шкідливими речовинами: пестицидами, важкими металами та радіонуклідами. Фахівцями Інституту агрохімії і ґрунтознавства УААН було проведено аналіз еколого-токсикологічного стану орних земель України та виділені зони, придатні для вирощування екологічно чистої продукції. Згідно проведеного дослідження лише частина земель Полісся придатна для розвитку органічного землеробства. При цьому, слід чітко уявляти, що перехід від звичайних (інтенсивних) технологій агровиробництва до органічного землеробства (так званий конверсійний період) є досить тривалим процесом (за деякими даними – від 2 до 5 років), та супроводжується певними ризиками та необхідністю вирішення низки проблем.

До соціально-психологічних проблем запровадження технологій органічного землеробства в умовах Полісся передусім слід віднести низький рівень обізнаності населення і виробників щодо органічного землеробства (розуміння головних ознак й особливостей цих технологій, переваг їх використання та можливих проблем у процесі запровадження).

Вагомою проблемою є низький рівень екологічної свідомості населення та низька технологічна культура сільськогосподарського виробництва всіх рівнів, починаючи від особистого селянського господарства до великих аграрних об'єднань. До цієї групи проблем слід віднести відсутність відповідних навчальних курсів з теорії та практики ведення органічного землеробства. Крім браку освіти та екологічної свідомості, спостерігається небажання подолання стійких стереотипів, що склалися за тривалий період інтенсифікації сільського господарства, та низький рівень інноваційної активності менеджерів та державних управлінських структур. Слід також вказати на складну демографічну ситуацію у сільській місцевості Полісся (депопуляція, вікова структура) та низький рівень життя населення.

До інституційно-правових проблем впровадження органічного землеробства в умовах Полісся належать: відсутність відповідної

законодавчої й нормативної бази, передусім базового закону про органічне землеробство та сертифікацію органічної продукції, узгодженого з вимогами міжнародного законодавства; відсутність ефективної національної системи сертифікації та контролю органічних господарств і виробленої ними продукції; відсутність відповідної внутрішньої інфраструктури (асоціацій, спілок та осередків виробників органічної продукції); необхідність інтеграції в міжнародні структури (ЄС, IFOAM) та забезпечення доступу на зовнішні ринки органічної продукції.

Наразі існують проблеми, пов'язані з проведенням земельної реформи та паюванням земельного фонду: необхідність збереження великих за земельною площею територій господарств, неприпустимість об'єднання польових та ґрунтозахисних сівозмін чи подрібнення останніх. Паювання земель слід здійснювати на площах, де заздалегідь виконано в натурі контурно-смугове структурування угідь у його безпечно-стоківідвідній модифікації, а планувати проведення паювання необхідно відповідно до проєктів такого структурування.

Фінансово-економічні проблеми впровадження органічного землеробства включають таке: відсутність маркетингових досліджень ринків органічної продукції; ризики, пов'язані з можливими змінами кон'юнктури ринку органічної продукції за досить тривалий період конверсії; фінансові втрати у зв'язку із зменшенням обсягів виробництва продукції (особливо це актуально для господарств, що застосовували інтенсивні технології); фінансові витрати, пов'язані з необхідністю закупівлі спеціальної техніки й обладнання; відсутність дійового механізму страхування ризиків в сільськогосподарському виробництві; відсутність фінансової підтримки з боку держави у період конверсії та надання пільг або субсидій при виробництві органічної продукції.

Уряди багатьох країн з метою заохочення фермерів запроваджувати органічне землеробство надають їм відповідну фінансову допомогу. Крім того, держави також частково компенсували вартість проведення сертифікації "органічних" господарств [3].

Для стимулювання вітчизняного органічного руху Кабінет Міністрів України наразі готує комплекс відповідних заходів. Зокрема, здійснюється вивчення досвіду європейських країн з питань ведення органічного сільського господарства, аналіз чинного законодавства щодо органічного сільськогосподарського виробництва, проводиться розробка технічного регламенту, адаптованого до Регламенту Ради (ЄС) щодо органічного виробництва та маркування і контролю органічної продукції. Також планується розробити та впровадити механізми дотацій сільськогосподарських підприємств, у тому числі

фермерських господарств, підготувати і впровадити програми тренінгів та інформаційно-просвітницьких заходів, спрямованих на просування органічної продукції для споживачів в Україні.

Висновки. Попри значну перспективу, органічне землеробство на Поліссі має нині багато перешкод у своєму поширенні. Адже несформований ринок органічної продукції та відповідна інфраструктура, недосконале законодавство і проблеми із механізмом забезпечення підприємств засобами виробництва уповільнюють розвиток цієї прогресивної системи. Сучасними головними мотивуючими факторами для українських сільськогосподарських підприємств у цьому напрямі є можливість реалізувати органічні продукти за кордон або зменшити собівартість виробництва, користуючись економічними перевагами органічних технологій.

Дослідження на теренах Полісся засвідчують, що широкого розповсюдження система органічного землеробства ще не набула. Міжнародний досвід свідчить, що перспективи розвитку екологічного виробництва залежать від декількох складових. По-перше, необхідна наявність природних умов на визначеній території та досвід впровадження відповідних агротехнологій. По-друге, необхідним є наявність національної нормативно-правової бази, що дозволить відпрацювати механізми контролю процесу виробництва екологічно чистої продукції для забезпечення гарантії її якості кінцевому споживачеві. По-третє, необхідний ринок збуту продукції.

Література

1. Агроекологічні основи високоефективного вирощування польових культур у сівознах біологічного землеробства: Рекомендації / І. А. Шувар, С. В. Бегей, З. М. Томашівський та ін. – Львів: НВФ “Українські технології”, 2003. – 36 с.
2. Житомирщина. Інвестиційний портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zt-invest.org/index.php?option=com>
3. Квітка Г. Досвід землеволодіння: аграріям об’єднаної Європи загісно господарювати / Г. Квітка // Землевпорядний вісник. – 2009. – № 8. – С. 40–46.
4. Кобець М. І. Органічне землеробство в контексті сталого розвитку / М. І. Кобець // Проект “Аграрна політика для людського розвитку”. – К. – 2004. – 22 с.
5. Комплексна програма розвитку сільського господарства Житомирської області у 2009–2010 роках та на період до 2015 року / М. М. Дейсан. – Житомир: Рута, 2009. – 304 с.

6. Матеріали Федерації органічного руху України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.organic.com.ua/> 2015
7. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Полісся і західного регіону України / редкол.: В. М. Зубець (голова) та ін. – К. : Аграрна наука, 2010. – 944 с.
8. The World of Organic Agriculture is launched [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ifoam.org/>2015